

Christa Dürscheid – Franc Wagner – Sarah Brommer

Wie Jugendliche schreiben. Schreibkompetenz und neue Medien (Kruzslicz Tamás)

DE GRUYTER. BERLIN–NEW YORK. 2010. 294 OLDAL

Hogyan írnak a fiatalok?

Bevezetés

A digitális kultúra elterjedése sok egyéb mellett hatással van az írásbeli kommunikációs szokásokra is. Új írásbeli kommunikációs szinterek jelentek meg (például SMS, e-mail, chat, blog, Twitter), amelyekben sajátos kommunikációs forma alakult ki. A digitális kommunikáció a digitális közegen kívüli nyelvhasználatra is hatással van (Balázs 2005: 45; Kruzslicz 2011). A befolyás különösen erős a „hálózati kultúrában” felnövekvő Z generáció tagjainál, az 1990-es évek szülőiteinél (szűkebb felfogás szerint az 1995 és 2009 között születetteknél) (Tari 2011). Ez a korosztály az internet világában szocializálódott, a digitális eszközök használata számukra magától értetődő. A digitális generációnak is nevezett korcsoport tagjai már az iskolába is magukkal viszik a kora gyermekkorukban elsajátított digitális készségeket, képességeket, kulturális szokásokat, amelyeket az iskolának is fontos figyelembe vennie.

A hiperlinkes szöveg megjelenésével, a digitális műfajok létrejöttével új, dinamikus szövegalkotási eljárások születtek meg (Veszelszki 2011: 57). A digitális kommunikáció meghatározó tapasztalata az, hogy sokszor, főleg a digitális média kialakulásával összefüggő, új műfajok, formák használatakor a szövegek írásban keletkeznek, de a szóbeliség bizonyos sajátosságait tükrözik (Balázs 2005: 30). Ezek a jelenségek ki is léphetnek a digitális közegből (Balázs 2005: 49; Veszelszki 2009). A diákok kézzel írott magán- és iskolai szövegeinek hibaelemzése, szövegtani vizsgálata rámutathat olyan tendenciákra, amelyeknek a gyökerei a digitális kommunikáció elterjedésével hozhatók összefüggésbe.

Mindennek a tudományos bizonyítását kísérli meg a Christa Dürscheid, zürichi nyelvészprofesszor és munkatársai által írt kötet, amely egy 2006-tól 2010-ig tartó kutatássorozat eredményeit foglalja össze. A vizsgálat legfőbb kérdése az, hogyan és milyen mértékben van hatással a hagyományos íráskészségre a digitális kultúra korai beépülése a diákok mindennapjaiba. Az anyanyelv-pedagógia az anyanyelvi nevelés számára nemcsak azért fontos ez a könyv, mert a XXI. századi iskolás fiatalok (12–18 éves korosztály) nyelvhasználatát, egészen pontosan írásbeli kommunikációs szokásait mutatja be egy Svájcban végzett, empirikus kutatás alapján, hanem azért is, mert mindezt a felnövekvő generációra jelentős hatást gyakorló digitális kultúra vizsgálatán keresztül, annak hatásait feltárva teszi.

A kutatás bemutatása

A vizsgálat kiindulópontja az a kérdés volt, hogy befolyásolja-e a digitális kommunikáció a hétköznapi, illetve az iskolai, írásbeli kommunikációs szokásokat. A sajtó képviselői között gyakran jelenik meg az a vélemény, hogy az online csevegőprogramok használata rontja a gyermekek szövegkompetenciáját, rombolja a nyelvhasználatukat, emellett gyakran előtérbe kerül a helyesírás veszélyeztetett helyzete is (a *The Economist* egyik cikkében például „Text messaging corrupts all languages” – idézi Bell–Thurlow 2009: 1038). Ennek az állításnak empirikus bizonyítására, illetve cáfolására vállalkozott Christa Dürscheid és kutatócsoportja.

A kutatók kiinduló hipotézise az általános kijelentés ellentétét állítja, szerintük nincs kölcsönhatás a digitális, szabadidős írott szövegek, illetve az iskolai fogalmazások között. Ennek magyarázatául a kontextus meghatározó szerepét emelik ki. A továbbiakban három hipotézist fogalmaznak meg (Dürscheid–Wagner–Brommer 2010: 7–8):

- A fiatalok a személyes számítógép-használatukban széles körű írásbeli kompetenciákat sajátítanak el és alkalmaznak, és ezeket különböző típusú szövegek alkotásakor funkcionálisan megfelelően használják.
- A digitális, szabadidős szövegek olyan sajátos, a digitális közegből eredő jelenségeket tartalmaznak (például a konceptuális szóbeliség jellemzői, rövidítések), amelyek az iskolai szövegekben nem fordulnak elő.
- A svájci-német fiatalok szabadidős szövegeiben erőteljesen megjelenik a dialektus használata, ez azonban nem befolyásolja az iskolai írásos szövegalkotásukat.

A hipotézisekből kitűnik, hogy a digitális és a hagyományos szövegalkotás vizsgálata mellett helyi sajátosságként kitüntetett szerepet kapott a svájci-német dialektus dokumentálása a fiatalok írásbeli kommunikációjában. Fontos tényező, hogy a kutatás Zug, illetve Zürich kantonokban zajlott, amelyekben a német a többségi nyelv, illetve meghatározó szerepet játszik a helyi dialektus a mindennapi, szóbeli kommunikációban. A hipotézis szerint ez a fiataloknál írásban is megjelenik, de csak a szabadidős szövegekben.

Az adatok 9–11. évfolyamra járó, gimnazista korú diákoktól származnak. A vizsgálatban figyelembe vették a svájci oktatási rendszer sajátosságait, az egyes korosztályok képviselői és mindhárom iskolatípus tanulói egyenlő arányban voltak jelen a mintában. Összesen három korpuszt állítottak össze: egy iskolai szövegekből állót 953 fogalmazásból; egy szabadidős korpuszt 1448 digitális és hagyományos szövegből; illetve egy kérdőíves adatbázist 754 diák és 47 tanár megkérdezésével. A szövegeket két fő lépésben értékelték. Először a kiinduló hipotézisek szemszögéből kialakított szövegleíró modell segítségével deduktív módon, majd ezt követően a megfigyelt jelenségek alapján módosították az elemzés szempontjait, tehát még egy induktív vizsgálatot is elvégeztek. Az annotációs méréseket az *Atlas.ti* szoftverrel végezték, a kérdőíves adatoknak értékeléséhez pedig az SPSS statisztikai szoftvert használták.

A könyv tanulságai

A XXI. század fiataljainak írásbeli kommunikációs szokásait dokumentáló kötet a vizsgálat eredményei mellett értékes anyagot szolgáltat a digitális írásbeliség kutatásához, illetve az írásos szövegekkel operáló empirikus vizsgálatok módszertanához is. A kötet első része összefoglalja azt az elméleti hátteret, amely kiindulásként szolgált, illetve további támpontokat nyújt a digitális kommunikációs és a szövegvizsgálatra alapuló kutatásokhoz (Dürscheid–Wagner–Brommer 2010: 15–81). Az ismertetés ezekből mutat be néhány olyat, amely hasznos lehetne további kutatások tervezésében.

Fogalmi kérdések, továbbvezető szakirodalom

Kiemelt hangsúlyt kap a fogalmak tisztázása. Az íráskészség és a szövegkompetencia meghatározásai mellett a szerzők több szövegalkotási modellt felvázolnak, majd rátérnek a különböző nyelvi változatok bemutatására. A vizsgálatok szempontjából releváns a norma, illetve a normakövetés fogalma is. Mind a helyesírás szerepét tekintve, mind a digitális szövegek, illetve ezek hatásait vizsgálva fontos viszonyítási pontként jelenik meg a nyelvi norma kérdése. Ennek szerepét ugyancsak érinti az elméleti rész egy nagyobb fejezete az aktuális szakirodalmi hivatkozásokkal.

Digitális kultúráról, szövegekről szólva elengedhetetlen a *média* fogalmának a meghatározása. Az egyes médiatípusok áttekintésekor Ottfried Jarren (2003) modelljét helyezik előtérbe a szerzők. Jarren a következő három médiacsoportot különíti el:

- a média mint kommunikációs csatorna (meghatározott jelrendszerek közvetítőrendszere),
- a média mint (komplex) szervezet (szervezett előállító és kódolóállomások),
- a média mint intézményrendszer (norma- és szabályrendszer a modern társadalom stabilizálására).

Ez utóbbi csoportot tekinti a nyelvészeti vizsgálatok kiindulópontjának, ebbe a szabályozási kategóriába sorolja a kommunikációt mint társadalmi tevékenységet.

A digitális kommunikációs szokások tárgyalásakor a kötet bemutatja az elmúlt évek német nyelvterületen végzett statisztikai kutatásait, többek között a 12 és 19 év közötti teljes német lakosságra kiterjedő, minden évben megjelenő, reprezentatív felmérést is (a legújabb: JIM-Studie 2012). A különböző elektronikus kommunikációs formák vizsgálatához nyújt támpontot a részletes bibliográfiai lista, amely szintén a könyv első részében kapott helyet (Dürscheid–Wagner–Brommer 2010: 54–63). Az egyes tételek mellett magyarázatok segítik a tájékozódást a megjelent tudományos munkák között. Az SMS-kutatás alapvető szakirodalmának bemutatása után rövid összefoglaló olvasható az e-mail kommunikációról, illetve a közösségi hálókkal foglalkozó publikációkról is.

Szövegvizsgálati módszerek

Az empirikus kutatás szövegeinek vizsgálata a Peter Sieber, svájci nyelvész- és didaktikaprofesszor által elsőként 1994-ben publikált, úgynevezett zürichi szövegelemzési hálózatra (*Zürcher Textanalyseraster*) épül. Ez a modell lehetőséget biztosít különböző szövegek kvantitatív és kvalitatív elemzésére. Egy szöveg általános leírása mellett (például hossz, felépítés, a téma komplexitása) keretet ad az általános nyelvi norma szerinti nyelvhelyesség felmérésére, a szöveg funkció szerinti megfelelésének (*funktionale Angemessenheit*) vizsgálatára, valamint foglalkozik az esztétikai minőséggel és egy adott szöveg tartalmi relevanciájával (Sieber 1994: 156).

Ezt a rendszert finomítva, átalakítva jött létre egy négy alapkategóriát magában foglaló elemzési eszköz az írásos korpuszok vizsgálatához. Kutatták a szövegek 1. hozzáférhetőségét, amelyet az *iskolai – nem iskolai*, illetve a *nyilvános – nem nyilvános* skálán értékelték; 2. a kommunikációs formát (műfajt, funkciót, medialitást); 3. a szövegjellemzőket (tematikus szerkezetet, stílust) és 4. a szöveg megvalósulását (tipográfiát, helyesírást, morfoszintaxiszt, mondatszerkesztést, szókinccset) (Dürscheid–Wagner–Brommer 2010: 91–99). A tipográfia elemzésénél külön kategóriát állítottak fel a különböző grafikai formázási lehetőségek alkalmazására, illetve a különleges jelek, szimbólumok használatára a kézzel írott szövegekben (például nagybetűk egy lexikai egységen belül, nyomtatott írás; morfémaértékű írásjelek, netspecifikus akronimák). Ezek vizsgálata a digitális írásbeliség közvetlen hatását is szemléltetheti.

A kutatás eredményei

Az eredmények bemutatásában a szerzők az alaposágra, a részeredmények dokumentálására és a teljes elemzési folyamat áttekintésére törekedtek mind a szabadidős, mind az iskolai szövegek vizsgálatában. Ezt követi a kérdőíves vizsgálat eredményeinek a bemutatása, majd a két szöveges korpusz összehasonlítása. Mindezt figyelembe véve valóban általános képet nyújtanak a fiatalok írásbeli kommunikációs szokásairól, szövegalkotási kompetenciájáról. A részletes bemutatás helyett az ismertetés csak a következtetéseket foglalja össze, majd kitér néhány, ezeken alapuló, a könyv által is tárgyalt didaktikai feladatra.

Az első két hipotézis igaznak bizonyult. A kutatás szerint a fiatalok képesek a megfelelő funkcionális kontextushoz mérten, rugalmasan használni a szövegalkotási kompetenciájukat, illetve nem jelentkeznek feltűnően a normaközeli, iskolai szövegalkotás során a szabadidős írásos szövegekben előforduló jelenségek. Egyértelmű különbségek mutatkoztak az iskolai és a szabadidős írások között, amelyek alapján jól elhatárolhatók egymástól a vizsgált dokumentumok. A vizsgálatok szerint nem befolyásolják az iskolai szövegalkotást a diákok írásbeli, digitális kommunikációs szokásai sem. Azoknál a tanulóknál, akik sok időt töltenek el írással a digitális közegben (SMS-ek, e-mailek, chatelés), sem jelentkeztek az iskolai szövegekben a tipikusan ezekre a kommunikációs formákra jellemző nyelvi sajátosságok.

A harmadik előfeltevés a dialektushasználattal kapcsolatban csak részben bizonyult valósnak. Míg a szabadidős szövegekben valóban erősen domináns a dialektushasználat, addig az iskolai szövegalkotásban a lexikai szintet leszámítva ez nem jelentkezik. A nyelvjárási hatás jelentős volt azoknak a svájci fiataloknak a szókincsében, akik standard nyelvi szövegekben olyan nem standard nyelvi lexémákat használtak, amelyeket gyakran a nyelvjárási közegből kölcsönöztek. Ez a hatás közvetve a digitális kommunikáció elterjedésére is visszavezethető. Az írásos, digitális kommunikáció gyakran közelít a mindennapi, beszélt nyelvi használathoz, így jobban terjednek az alapvetően élőbeszédben jelen lévő dialektus írásos alakjai. A fentieknek köszönhetően jelentkeznek nyelvjárási szavak a diákok standard nyelvi írásos kommunikációjában is.

Hogyan lehet tehát röviden arra az újra és újra felmerülő kérdésre válaszolni, hogy hatással van-e az írásos digitális kommunikáció a diákok iskolai szövegalkotására? A svájci kutatás alapján nem állapítható meg ilyen kölcsönhatás, illetve egyértelmű befolyás a két közeg között. A diákok jól elkülönítik a különböző formákat és konvenciókat. Ezzel a megállapítással természetesen nem minősítik a szerzők a szövegek minőségét. Tapasztalataik szerint a helyesírás vagy a kifejezőkészség független a digitális vagy a hagyományos közegtől: aki rossz helyesíró, vagy nem törekszik választékos kifejezésmódra sem privát, sem nyilvános szövegeiben, annak szövegminősége független a szöveget hordozó médiumtól is.

Anyanyelv-pedagógiai feladatok

Habár a fent ismertetett kutatás azt bizonyította, hogy a diákok jól el tudják különíteni a digitális írásbeliség jelenségeit a hagyományosan alkotott szövegek jellemzőitől, és képesek a kódváltásra, ezzel együtt az iskolának is feladata foglalkozni a digitális kommunikációval az anyanyelvi nevelés keretében. A fiatalok írásbeli szokásait vizsgáló, zürichi kutatócsoport egyik tagja, Saskia Waibel különös figyelmet szentelt a digitális kultúra tanórai megismertetésének. Összesen hatvan vendégelőadást tartott tizennégy különböző középiskolában a szövegalkotás és az új média témakörében. Ennek leírását, tanulságait is közli a kötet záró fejezete (Dürscheid–Wagner–Brommer 2010: 229–260).

A digitális kommunikáció tanításának általa ismertetett nevelési alapelvei összhangban állnak a magyar szakirodalom általános anyanyelv-pedagógiai elveivel. Állításai elhelyezhetőek az Antalné Szabó Ágnes által megfogalmazott anyanyelvi nevelési alapelvek rendszerében (Antalné 2011):

- a digitális kultúra mint jelenség integrált témakör;

- a kritikai gondolkodás fejlesztése kiemelt terület (például a hitelesség kérdése);
- a mindennapokban alkalmazható, funkcionális, produktív ismereteket kell közvetíteni;
- kreatív és tevékenység-központú, szövegszemléletű nevelésre van szükség;
- fontos a szociolingvisztikai megalapozottság.

A svájci szerző a módszertani alapelveken túl meg is határozza a digitális kommunikáció helyét a tanmenetben, konkrét javaslatokat ad arra, hogyan építsünk fel tematikus egységeket a mobiltelefonon, illetve hogyan dolgozzuk fel tanórán az internetes írásos kommunikáció témakörét. A szerző számos praktikus ötletet ismertet az „internetralitól” a kooperatív, digitális szövegalkotási gyakorlatokig. A digitális médiára épülő didaktikai megoldásokhoz hasznos támogatást kínál egy internetes linkgyűjtemény, a linkek a digitális kultúrát bemutató német nyelvű oldalakhoz vezetnek az érdeklődőket (Dürscheid–Wagner–Brommer 2010: 246–248). Végül két olyan kidolgozott óratervezet is olvasható a fenti témában, amelyek magyar nyelvre is adaptálhatók.

Összefoglalás

Kinek ajánlható a *Hogyan írnak a fiatalok* című kötet? Mindenkinek, akit érdekel a téma, azoknak, akik kíváncsiak a digitális kommunikáció jelenségeire, valamint az írásos kommunikációra gyakorolt hatásaira. A kötet gazdag szakirodalmi hivatkozásai és összefoglalói miatt azoknak is hasznos olvasmány, akik az írásos kommunikációval kapcsolatos kutatásokat végeznek; valamint részletes kutatás-módszertani fejezetei miatt azoknak is, akik bármilyen témájú tudományos kutatás keretében írásos szövegeket dolgoznak fel. Ajánljuk továbbá minden pedagógusnak, aki szeretné megismerni és diákjaival megismertetni a digitális kommunikáció természetét, lehetőségeit.

Irodalom

- Antalné Szabó Ágnes 2011. Az anyanyelv-pedagógia és az anyanyelvi nevelés. In: Balázs Géza (szerk.) *Nyelvészetéről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló*. Inter. Budapest. 34–39.
- Balázs Géza 2005. Az internetkorszak kommunikációja. In: Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.) *Az internetkorszak kommunikációja*. Gondolat Kiadó. Budapest. 25–57.
- Bell, Katherine – Thurlow, Crispin 2009. Against Technologization: Young People’s New Media Discourse as Creative Cultural Practice. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 1038–1049. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2009.01480.x/full> (2013. január 10.) <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01480.x>
- Dürscheid, Christa – Wagner, Franc – Brommer, Sarah 2010. *Wie Jugendliche schreiben. Schreibkompetenz und neue Medien*. De Gruyter. Berlin/New York. <https://doi.org/10.1515/9783110236125>
- Jarren, Ottfried 2003. Institutionellen Rahmenbedingungen und Organisationen der öffentliche Kommunikation. In: Bentele, Günter (Hrsg.) *Öffentliche Kommunikation*. Westdeutscher Verlag. Opladen/Wiesbaden. 13–27. https://doi.org/10.1007/978-3-322-80383-2_2
- JIM-Studie 2012. *Jugend, Information, (Multi-) Media. Basisstudie zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger in Deutschland*. hg. vom Medienpädagogischen Forschungsverbund Südwest. Stuttgart. (online változat) http://www.mpfs.de/fileadmin/JIM-pdf12/JIM2012_Endversion.pdf (2013. január 10.)
- Kruszlicz Tamás 2011. *A digitális kommunikáció hatása az élőbeszédre*. Magyartanári modulzáró dolgozat (kézirat).
- Sieber, Peter (Hrsg.) 1994. *Sprachfähigkeiten – besser als ihr Ruf und nötiger denn je! Ergebnisse und Folgerungen aus einem Forschungsprojekt*. Sauerländer. Aarau/Frankfurt am Main/Salzburg.
- Tari Annamária 2011. *Z generáció*. Tercium Könyvkiadó. Budapest.

Veszelszki Ágnes 2009. Képirás vagy képes írás? Az infokommunikációs technológia hatása a felső tagozatosok írására. In: Balázs Géza – H. Varga Gyula (szerk.) *Ikonikus fordulat a kultúrában*. Magyar Szemiotikai Társaság–Líceum Kiadó. Budapest/Eger. 309–333.

Veszelszki Ágnes 2011. Digitális kommunikáció és nyelvtudomány. In: Balázs Géza (szerk.) *Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló*. Inter. Budapest. 56–60.

Kruzslicz, Tamás: How do young people write?

Az írás szerzőjéről

Kruzslicz Tamás

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország

kruzslicztamás[kukac]gmail.com